

ยายหอมเลี้ยงเปิดแห่งเมืองนครปฐม

เมื่อกล่าวถึงเมืองนครปฐม สถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครปฐม คือ พระปฐมเจดีย์และความ เป็นทวารวดี ซึ่งทั้งสองสิ่งนั้นมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณนครปฐมในอดีต

ศูนย์กลางของเมืองนครปฐมโบราณ คือ บริเวณวัดพระประโทนเจดีย์ ซึ่งเป็นเจดีย์สำคัญกลางเมือง (ภาพที่ 1) โดยตามตำนานและเอกสารต่าง ๆ กล่าวดังเรื่องราวก่อนที่จะมีการสร้าง “เมืองนครไชยศรี” ขึ้น บริเวณนี้มีหมู่บ้านพราหมณ์ ตั้งอยู่ก่อนแล้ว ชื่อว่า “บ้านโทณะพราหมณ์” เพราะเป็นสถานที่ที่พวกพราหมณ์ ได้บรรจุ “โทณะ” หรือ “ทะนันทอง” ที่ใช้ตวงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ในเรือนหิน โดย ข้อความในตำนานฉบับพระยามหาอรรคนิกรและฉบับนายทองกล่าวถึงเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1133 (กรมศิลปากร. 2528: 20) ต่อมาในปี พ.ศ.1199 พระยาภาวดีนครราช ได้ท้าวพ่อพระเจดีย์ล้อมเรือนหินที่บรรจุ โทณะเอาไว้ แล้วให้นามว่า “พระประโทนเจดีย์” (เรื่องเดียวกัน: 23)

ภาพที่ 1 พระประโทนเจดีย์ วัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม

ภาพโดย ปิยะพงศ์ ปัญญู เมษายน 2567

บริเวณวัดพระประโทณเจดีย์มีสถานที่ต่าง ๆ เป็นจำนวนมากที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นเมือง นครปฐมโบราณและการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองนครปฐมรวมทั้งการศึกษาเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยหนึ่งในสถานที่ที่เป็นจุดสำคัญแห่งหนึ่งของวัดและมีความเกี่ยวข้องกับตำนานพื้นถิ่น ของเมืองนครปฐมซึ่งเล่ามากันมาเป็นระยะเวลานาน คือ “ศาลยายหอม” (ภาพที่ 2) เอกลักษณ์อันโดดเด่น และเป็นจุดสังเกตซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับพระประโทณเจดีย์ คือ ตึกตาเปิด แล้วเหตุใดตึกตาเปิดเหล่านี้จึงมีความ เกี่ยวข้องกับศาลยายหอมและเกี่ยวข้องกับตำนานพระยาภิง พระยาพาน ตำนานการสร้างพระปฐมเจดีย์และ ประโทณเจดีย์อย่างไร โดยมีจดไว้เป็นลายลักษณ์ 3 ฉบับ คือ ฉบับพิมพ์อยู่ในพงศาวดารเหนือ น่าจะเป็นฉบับที่ เก่าแก่ที่สุดเพราะเป็นเอกสารสมัยอยุธยา และอีก 2 ฉบับ อยู่ในหนังสือเรื่องพระปฐมเจดีย์ของเจ้าพระยาทิพาท กรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ได้มาจากตาปะขาวรอดฉบับหนึ่งกับอีกฉบับหนึ่งได้มาจากพระยาราชสมภารการ (พชรพงษ์ พุฒซ้อน. 2561: ออนไลน์)

กษัตริย์ชื่อท้าวสิการาช ครองราชย์สมบัติอยู่ที่ “เมืองศรีวิไชย” ซึ่งเชื่อว่าเป็นเมืองนครไชยศรี มีพระโอรสคือ “พระยาภิง” ซึ่งได้ครองราชย์สืบต่อมา (พงศาวดารเหนือกล่าวว่าพระยาภิงครองเมือง กาญจนบุรี) พระมเหสีของพระองค์ได้ประสูติโอรสองค์หนึ่ง ซึ่งโอรสทำนายว่ามีบุญญาธิการมาก แต่จะกระทำ ปิตุฆาต (ฆ่าพ่อ) พระยาภิงจึงให้นำพระโอรสไปฆ่า แต่พระมเหสีได้ลอบนำเอาพระกุมารไปให้ “ยายหอม” เลี้ยงไว้

เมื่อพระกุมารเจริญพระชันษายายหอมก็นำไปมอบให้กับพระยาราชบุรีเลี้ยง เป็นบุตร บุญธรรม เมืองราชบุรีนั้นเป็นเมืองขึ้นของพระยาภิง จึงจำเป็นต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปเป็นเครื่อง บรรณาการทุกปี แต่พระโอรสหนุ่มกลับมีดำริว่า ไม่จำเป็นจะต้องจัดส่งสิ่งของเหล่านั้นไปให้พระยาภิงอีก พระยาภิงจึงยกทัพมายัง เมืองราชบุรีโทษฐานคิดเป็นกบฏ ศักดิ์ครั้งนั้นนำไปสู่เหตุการณ์ชนช้างระหว่างพ่อ กับ ลูก แล้วพระโอรสก็ได้กระทำปิตุฆาตฆ่าพระยาภิงขาดคอช้างที่ตรงจุดนั้นเรียกกัน จากนั้นพระโอรสก็สามารถ เข้ายึดเมืองของพระยาภิงได้สำเร็จ เหล่าขุนนางต่างยกพระราชสมบัติให้ ทรงมีพระนามว่า “พระยาพาน”

ในคำคืนหนึ่งพระยาพานได้เข้าไปยังตำหนักพระมเหสีของพระยาภิง (แม่ของพระยาพาน) หมายจะ กระทำสังวาสลายชนิดต่างเสี่ยงเป็นสัญญาณเตือนถึงเหตุร้ายนี้ แต่พระมเหสีก็จำได้ดีว่าพระยาพานคือ พระโอรสของพระองค์ที่ไปฝากยายหอมเลี้ยงไว้ เพราะทรงจำรอยแผลบนพระพักตร์ที่เกิดขึ้นจากการนำพาน มารองรับเมื่อครั้งประสูติได้ เมื่อพระยาพานทราบความตามนั้นจึงโกรธยายหอมมากเพราะไม่ยอมบอกความ จริง จึงได้สั่งให้ฆ่ายายหอมเสีย สถานที่ที่ฆ่ายายหอมนั้นเรียกกันว่า “บ้านยายหอม” หรือ “โคกยายหอม”

ภาพที่ 2 ศาลยายหอมภายในวัดพระประโทณ จังหวัดนครปฐม

ภาพโดย ปิยะพงศ์ ปัญโญ เมษายน 2567

ภายในศาลมีรูปปั้นยายหอมกับเด็กและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คือ ตุ๊กตาเปิดลักษณะต่าง ๆ ที่ตั้งเรียงรายอยู่บริเวณโดยรอบของศาลยายหอม โดยผู้ที่ศรัทธาต่างนำตุ๊กตาเปิดและรูปปั้นเปิดมาถวายเป็นจำนวนมาก

เหตุที่ผู้ศรัทธานำรูปปั้นและตุ๊กตาเปิดมาถวายที่ศาลยายหอม อาจจะเนื่องมาจากตำนานที่กล่าวถึงยายหอมมีอาชีพในการเลี้ยงเป็ด แต่อาจสันนิษฐานได้ว่าพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมมีพื้นที่เหมาะสมและอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด จึงทำให้ชาวบ้านประกอบอาชีพเลี้ยงเป็ดเพื่อการยังชีพและการจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว

ผู้เขียน

นายปิยะพงศ์ ปัญโญ

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนชลกัลยานุกูล

ที่มาข้อมูล

กรมศิลปากร. (2538). **เรื่องพระปฐมเจดีย์ กรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่และการบูรณะและปฏิสังขรณ์ พระปฐมเจดีย์** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ยูนิตี้ โพรเกส จำกัด. (โดยเสด็จพระราชกุศลในงาน พระราชทานเพลิงศพ พระธรรมสิริชัย (ชิต ชิตวิบูลเถร) เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. วันที่ 23 มีนาคม 2528).

พชรพงษ์ พุ่มซ้อน. (2561). **ศาลเจ้ายายหอมเลี้ยงเปิดกับตำนานพื้นบ้านที่สร้างโบราณสถาน จังหวัดนครปฐม**. จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=5372>

สฤณีพงศ์ ชุนทรง. (2557). **โบราณคดีเมืองนครปฐม: การศึกษาอดีตของศูนย์กลางแห่งทวารวดี**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.